

УДК 343.57(094.4)(477)

В.В. Лісняк,
голова Криничанського районного суду
Дніпропетровської області

САНКЦІЇ НОРМ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 320 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті досліджуються санкції кримінально-правових норм про відповідальність за порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. За результатами порівняння санкцій, передбачених ч. 1 ст. 320 і ч. 1 ст. 309, ч. 1 ст. 320 і ч. 1 ст. 310, ч. 1 ст. 320 і ч. 1 ст. 311 КК України, обґрунтовано висновок про те, що зазначені порушення (ч. 1 ст. 320 КК України) законодавець визнає більш суспільно небезпечним діянням, ніж інші аналізовані злочини. Така ситуація не відповідає об'єктивній реальності. Викладене однозначно свідчить про нехтування законодавцем правилами юридичної техніки.

Ключові слова: обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, санкції кримінально-правових норм, покарання за “наркотичні” злочини.

В статье исследуются санкции уголовно-правовых норм об ответственности за нарушение установленных правил оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов либо прекурсоров. В результате сравнения санкций, предусмотренных ч. 1 ст. 320 и ч. 1 ст. 309, ч. 1 ст. 320 и ч. 1 ст. 310, ч. 1 ст. 320 и ч. 1 ст. 311 УК Украины, обоснован вывод о том, что указанные нарушения (ч. 1 ст. 320 УК Украины) законодатель признает более общественно опасным деянием, чем другие анализируемые преступления. Данная ситуация не соответствует объективной реальности. Изложенное однозначно свидетельствует об игнорировании законодателем правил юридической техники.

Ключевые слова: оборот наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов либо прекурсоров, санкции уголовно-правовых норм, наказание за “наркотические” преступления.

Paper examines several sanctions of criminal norms on the liability for the violation of the rules of traffic of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors. As a result of a comparison of the sanctions stipulated by p. 1 Art. 320 and p. 1 Art. 309, p. 1 Art. 320 and p. 1 Art. 310, p. 1 Art. 320 and p. 1 Art. 311 of the CC of Ukraine, the conclusion is drawn that these violations (including p. 1 Art. 320 of the Criminal Code of Ukraine) the legislator considers more socially dangerous act, than other analyzed crime. This situation does not meet the objective reality. Above mentioned indicates the ignorance by the legislator of the rules of legal technique.

Keywords: traffic of drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors, sanctions of criminal law, punishment for drug crimes.

Покарання за вчинене діяння справедливо визнається найважливішою формою реалізації кримінальної відповідальності. Вид і межі покарання відображені в санкції кримінально-правової норми. Тобто санкція і покарання суть різні поняття. Санкція як частина кримінально-правової норми передбачає негативні

для винуватого наслідки, що настають за порушення встановленого законом відповідного правила поведінки.

Загальний рівень дослідження санкцій у вітчизняній доктрині кримінального права відображений у працях таких науковців, як Н.А. Орловська [1; 2], О.О. Книженко [3; 4]; на спеціальному рівні цю проблему досліджували Д.С. Азаров [5, с. 201–223], Т.А. Денисова і Ю.В. Філей [6], А.А. Музика та О.П. Горох [7; 8]. Окремого дослідження санкцій, передбачених ст. 320 КК України, не проводилося.

Доречно зазначити, що після прийняття Кримінального кодексу України 5 квітня 2001 р. за порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів була посилена відповідальність. Цей факт відображений у Законі України “Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів і одурманюючих засобів” від 6 жовтня 2011 р. № 3826- VI [9].

Завданням статті є дослідження санкцій кримінально-правових норм про відповідальність за порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; обґрунтування висновку про те, що українському кримінальному законодавству притаманні не лише відносно визначені та альтернативні санкції, а й кумулятивні санкції; порівняння аналізованих санкцій із санкціями відповідних спеціальних норм.

КК України оперує поняттям “санкція”, хоча й не містить його визначення. Про санкцію (санкції) йдеться у ч. 4 ст. 52, ч. 2, 3 ст. 53, ч. 2 ст. 55, п. 1 ч. 1 ст. 65, ч. 2, 3 ст. 68, ст. 69, ст. 69-1, ч. 2 ст. 70, ч. 3 ст. 74, а також у пунктах 5 і 10 розділу II Прикінцевих та перехідних положень зазначеного Кодексу. Тобто аналізоване поняття вживається у тринадцяти нормах (а не в шести, як зазначає О.О. Книженко [4, с. 15–16]).

У кримінально-правовій доктрині вирізняють такі санкції: неконкретизовані, абсолютно визначені та відносно визначені, безпосередньо визначені та опосередковано визначені (відсильні), альтернативні та безальтернативні (одиничні), прості та кумулятивні (останні також називають складними або сумарними) [8, с. 80]. Частина з них (зокрема, неконкретизовані та абсолютно визначені санкції) вже не використовується у кримінальному законодавстві.

Науковці класифікують санкції за різними критеріями. У цьому питанні нам імпонує підхід Л.Л. Круглікова. Він пропонує такий поділ кримінально-правових санкцій: залежно від наявності чи відсутності додаткових покарань – *прості* та *кумулятивні*; за кількістю основних видів покарань – *одиничні* та *альтернативні*; за можливістю вибору для суду покарання – *абсолютно визначені* та *відносно визначені* [10, с. 125–129; 11, с. 273–274]. Таку класифікацію поділяють, зокрема, Т.А. Денисова і Ю.В. Філей [6, с. 52], Н.А. Орловська [2, с. 251 – 260], О.О. Книженко [3, с. 76].

На думку більшості українських криміналістів, чинний КК України передбачає лише відносно визначені та альтернативні санкції [12].

Відносно визначена санкція вказує на один вид основного покарання та визначає його нижню і верхню межі. Розрізняють два види відносно визначених санкцій: 1) з нижньою та верхньою межами покарання (при цьому його строк акцентований словами “від” і “до”); 2) з верхньою межею покарання (строк акцентований словом “до”). В останньому випадку для з’ясування нижньої межі санкції необхідно звернутися до статті Загальної частини КК України, яка встановлює нижню межу для відповідного виду покарання.

Альтернативна санкція передбачає два або більше види основних покарань, з яких суд може обрати лише одне. Саме такі санкції домінують у чинному КК України. Є два види альтернативних санкцій: 1) санкція передбачає можливість застосування відносно визначеного або абсолютно визначеного покарання (в останньому варіанті – це санкції, передбачені ст.ст. 348, 379, 400, 443; ч. 4 ст. 404, ч. 2 ст. 438, ч. 1 ст. 442 КК України); 2) санкція містить два або більше відносно визначених покарань (наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 157 КК України діяння “караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк”).

Залишаються важливими для нашого часу слова В.П. Малкова про те, що незважаючи на значний обсяг кумулятивних санкцій у кримінальному законодавстві, “навчальна література з кримінального права поняттям “кумулятивні санкції” практично не послуговується” [13, с. 13]. Саме про це свідчить одна з останніх українських праць [14, с. 78–79]. Утім, як протиположимо наведеному, є інший приклад – він доводить наявність у чинному КК України трьох видів санкцій: відносно визначені, альтернативні і кумулятивні [15, с. 89].

У доктрині права кумулятивними називають санкції, що передбачають можливість застосування до правопорушника, крім основного стягнення (покарання) і додаткового стягнення (заходу впливу) [16].

Ми виявляємо солідарність із вітчизняними науковцями (зокрема, А.А. Музикою і О.П. Горохом, О.О. Дудоровим і М.І. Хавронюком) у тому, що українському кримінальному законодавству притаманні і *кумулятивні санкції* – такі, що містять і основне, і додаткове покарання [8, с. 81; 14, с. 89]. При цьому, як зазначають А.А. Музика і О.П. Горох, їх висновок ґрунтується на позиції російських дослідників [17]. Доречно наголосити, що на відміну від кумулятивних санкцій прості санкції не містять додаткових покарань.

Кумулятивні санкції бувають двох видів: прості кумулятивні і складні кумулятивні санкції. У простих кумулятивних санкціях основне (основні) покарання поєднане з одним додатковим покаранням, а в складних кумулятивних санкціях – з кількома додатковими покараннями [8, с. 83].

Санкції за порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів містять кілька видів покарань, що можуть бути застосовані до винуватого. За ч. 1 ст. 320 КК України допустиме призначення таких покарань:

- штраф до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- арешт на строк до шести місяців;
- обмеження волі на строк до чотирьох років;
- позбавлення волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років (ч. 1 ст. 320 КК України).

Відповідно до ч. 2 ст. 320 КК України (кваліфікований склад злочину) санкція передбачає такі види покарань:

- штраф від сімдесяти до ста двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- арешт на строк від трьох до шести місяців;
- позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Отже, за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 320 КК України, може бути призначено п'ять видів покарань із дванадцяти, визначених у ст. 51 КК України, і чотири види покарань (немає обмеження волі) у разі кваліфікації діяння за ч. 2 ст. 320 цього Кодексу.

З урахуванням положень, наведених вище, санкції за порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів мають бути розпізнані так:

Санкція за злочин, передбачений ч. 1 ст. 320 КК України, є *альтернативною, простою кумулятивною санкцією*. Вона містить чотири основних відносно визначених покарання, з окресленням лише їх верхніх меж, та одне додаткове покарання. Серед альтернативних основних покарань, передбачених санкцією цієї норми, – штраф до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, арешт на строк до шести місяців, обмеження волі на строк до чотирьох років та позбавлення волі на строк до трьох років. Додатковим покаранням є позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Діяння належить до злочинів середньої тяжкості (ч. 3 ст. 12 КК України).

Санкція за злочин, передбачений ч. 2 ст. 320 КК України, також є *альтернативною, простою кумулятивною санкцією*. Вона містить три відносно визначених покарання (всі вони окреслюють і нижню, і верхню межі відповідних покарань) та одне додаткове покарання. Санкція за цей злочин передбачає збільшені межі покарань: розмір штрафу (від сімдесяти до ста двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), строк арешту (від трьох до шести місяців) і строк позбавлення волі (від трьох до п'яти років). Так само, як і за ч. 1 ст. 320 КК України, кваліфікований злочин карається додатковим покаранням – позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Аналогічно – діяння належить до злочинів середньої тяжкості (ч. 3 ст. 12 КК України).

Чи є оптимальними аналізовані кримінально-правові санкції? Аби відповісти на це питання необхідно порівняти їх із санкціями відповідних спеціальних норм. Йдеться, зокрема, про зіставлення санкцій за злочини: 1) “порушення встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку чи конопель” (ч. 1 ст. 320 КК України) і “незаконний посів або незаконне вирощування снотворного маку ... чи конопель ...” (ч. 1 ст. 310 КК України); 2) “порушення правил виробництва, виготовлення, зберігання ... перевезення, пересилання ... наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів ...” (ч. 1 ст. 320 КК України) і “незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту” (ч. 1 ст. 309 КК України); 3) “порушення правил виробництва, виготовлення, зберігання ... перевезення, пересилання ... наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів ...” (ч. 1 ст. 320 КК України) і “незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів з метою їх використання для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин” (ч. 1 ст. 311 КК України).

Внаслідок запропонованого порівняння маємо такі результати. За ч. 1 ст. 310 КК України відповідні дії караються менш суворо, ніж “порушення встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку чи конопель” (ч. 1 ст. 320 КК України). Цей висновок зроблено, зокрема, на підставі того, що незаконний посів або незаконне вирощування снотворного маку чи конопель у відповідній кількості може каратися, наприклад, обмеженням волі на строк до трьох (а не чотирьох) років і не карається позбавленням волі на певний строк, та ще й з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, як це передбачено ч. 1 ст. 320 КК України. До того ж, на відміну від незаконного посіву або незаконного вирощування снотворного маку в кількості до ста рослин чи конопель у кількості до десяти рослин, за що передбачена адміністративна відповідальність (ст. 106-2 КУпАП), настання кримінальної відповідальності за “порушення встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку чи конопель” не

пов'язано з кількісними чи якісними параметрами наркотичних засобів. Тобто аналізоване діяння, передбачене ч. 1 ст. 320 КК України, визнається більш суспільно небезпечним, ніж злочин, передбачений ч. 1 ст. 310 КК України. Цей факт законодавчо визначений: порушення зазначених правил, повторимо, віднесено до злочинів середньої тяжкості, а незаконне культивування відповідної кількості снотворного маку чи конопель – до злочинів невеликої тяжкості (ч.ч. 2 і 3 ст. 12 КК України).

Наступне порівняння санкцій також ілюструє законодавчі вади. Згідно з ч. 1 ст. 320 КК України, “порушення правил виробництва, виготовлення, зберігання ... перевезення, пересилання ... наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів ...” карається суворіше, ніж відповідні дії за ч. 1 ст. 309 КК України – “незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту”. В останньому випадку дії караються, зокрема, обмеженням волі на строк до трьох (а не чотирьох) років, і не караються позбавленням волі на певний строк, поєднаним із обов'язковим позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, як це визначено ч. 1 ст. 320 КК України. Крім того, відповідно до ч. 4 ст. 309 КК України за дії, передбачені частиною першою цієї статті, можливе застосування спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності.

Порівнюючи санкції, передбачені відповідно ч. 1 ст. 320 і ч. 1 ст. 311 КК України, акцентуємо увагу на тому, що незаконні дії з прекурсорами караються менш суворо – лише штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років. Зазначені дії належать до злочинів невеликої тяжкості, а порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ч. 1 ст. 320 КК України) є злочином, повторимо, середньої тяжкості.

Варто також підкреслити, що ч. 4 ст. 311 КК України передбачає заохочувальну норму: “Особа, яка добровільно здала прекурсори, що призначалися для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин, і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних із незаконним обігом прекурсорів, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконні їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина перша цієї статті)”.

Подібного виду звільнення від кримінальної відповідальності ст. 320 КК України не передбачає.

Отже, за результатами порівняння санкцій, передбачених ч. 1 ст. 320 КК України і ч. 1 ст. 309 КК України, ч. 1 ст. 320 КК України і ч. 1 ст. 310 КК України, ч. 1 ст. 320 КК України і ч. 1 ст. 311 КК України, доходимо висновку про те, що порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ч. 1 ст. 320 КК України) законодавець визнає більш суспільно небезпечним діянням, ніж інші аналізовані злочини. Втім, така ситуація не відповідає об'єктивній реальності. Викладене однозначно свідчить про нехтування законодавцем правилами юридичної техніки. Виявлені вади мають бути виправлені шляхом внесення відповідних коректив до ч. 1 ст. 320 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Орловская Н.А. Уголовно-правовые санкции: проблемы определения, классификации и функционального анализа / Н.А. Орловская. – Одесса : Юрид. літ., 2010. – 296 с.

2. Орловская Н.А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций / Н.А. Орловская. – Одесса : Юрид. літ., 2011. – 624 с.
3. Книженко О.О. Санкції у кримінальному праві: монографія / О.О. Книженко. – Х. : НикаНова, 2011. – 336 с.;
4. Книженко О.О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві : монографія / О.О. Книженко. – Х. : Акта, 2013. – 384 с.
5. Азаров Д.С. Злочини у сфері комп'ютерної інформації (кримінально-правове дослідження) : монографія / Д.С. Азаров. – К. : Атіка, 2007. – С. 214–217.
6. Денисова Т.А. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності : монографія / Т.А. Денисова, Ю.В. Філей. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 217 с.
7. Музика А.А. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів : монографія / А.А. Музика, О.П. Горох. – Хмельницький : Вид-во Хмельн. ун-ту управ. та права, 2010. – 256 с.
8. Музика А.А. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення : монографія / А.А. Музика, О.П. Горох – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 404 с.
9. Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 21. – Ст. 203.
10. Кругликов Л.Л. Смягчающие и отягчающие ответственность обстоятельства в уголовном праве (вопросы теории) / Л.Л. Кругликов. – Воронеж, 1985. – 164 с.
11. Кругликов Л.Л. Дифференциация ответственности в уголовном праве / Л.Л. Кругликов, А.В. Васильевский. – СПб. : Изд-во “Юрид. центр Пресс”, 2002. – 300 с.
12. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студ. юрид. вузів і факультетів / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.В. Беньківський та ін. ; за ред. П.С. Матишевського та ін. – К. : Юрінком Інтер, 1997. – С. 36–37 ; Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. юрид. вузів і факультетів / П.С. Матишевський – К. : А.С.К., 2001. – С. 57 ; Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студ. вищих навч. закладів / П.Л. Фріс. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К. : Атіка, 2009. – С. 22–23 ; Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – 5-те вид., перероб. та допов. – К. : Атіка, 2009. – С. 26–27 ; Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., перероб. і допов. – Х. : Право, 2010. – С. 46–47.
13. Малков В.П. Избранные труды : в 3 т. / В.П. Малков. – Казань : Изд-во “Познание” Инст-та экон., управ. и права, 2011. – Т. 1. – 483 с.
14. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В.О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.
15. Дудоров О.О. Кримінальне право : навч. посіб. / О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк ; за заг. ред. М.І. Хавронюка. – К. : Ваіте, 2014. – 944 с.
16. Веремеенко И.И. Административно-правовые санкции / И.И. Веремеенко. – 1975. – С. 22; Алексеев С.С. Общая теория права / С.С. Алексеев. – М., 1981. – Т. 1. – С. 273.
17. Див., наприклад : Козлов А.П. Уголовно-правовые санкции : проблемы построения, классификации и измерения / А.П. Козлов. – Красноярск : Изд. Краснояр. ун-та, 1989. – С. 61 ; Дуюнов В.К. Проблемы уголовного наказания в теории, законодательстве и судебной практике : монографія / В.К. Дуюнов. – Курск, 2000. – С. 242 ; Лопашенко Н.А. Основы уголовно-правового воздействия : уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика / Н.А. Лопашенко. – СПб. : Изд-во Р. Асланова “Юрид. центр Пресс”, 2004. – С. 111–112.